Lettertypes functioneel gebruiken

De puntjes op de i

Het vergt nederigheid, om met letters aan vormgeving te doen. Typografie blijft een middel om een boodschap over te brengen en mag nooit een doel op zich worden. Als je een tekst leest, kan het nooit de bedoeling zijn dat je aandacht afgeleid wordt door een opdringerige letterstijl. Clickx probeerde door het bos lettertypes de bomen te zien, en vertelt je hoe je géén letterketter wordt.

Als je voor eenzelfde project een bonte selectie exotische lettertypes gebruikt, loopt het gegarandeerd fout. Weinig disciplines vergen zoveel studie en training als typografie, en op geen enkel vlak kan je de amateur zo duidelijk van de professioneel onderscheiden. Met de komst van de Apple Macintosh in 1984, kwam het typograferen van grote hoeveelheden tekst binnen ieders bereik. De keerzijde van de medaille was dat de typografie op grote schaal werd verkracht. Een fout die de meeste beginnende computergebruikers maken, is dat ze al te enthousiast aan de slag gaan met de fonts of lettertypes in hun systeem, zodat hun publicaties uit evenwicht gebracht worden door een onsamenhangend allegaartje van lettertekens en stijlen. De gouden regel: alles draait om het leesgemak.

Tolkien of Klingon

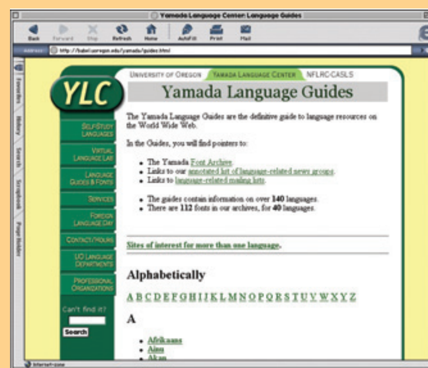
Soberheid is de boodschap, maar de uitzonderingen bevestigen de regel. Er zijn natuurlijk experimentele fonts die de grenzen van het toelaatbare en de goede smaak aftasten, zoals de FUSE-collectie. FUSE is een vakblad waar de meest extravagante fonts worden getoond.

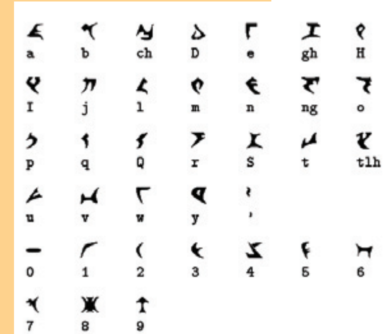
Ook de fameuze dingbats balanceren tussen kitsch en kunst: het zijn fonts die niet bedoeld zijn om te lezen maar om te bekijken. Heb je een originele dingbat nodig? Kijk dan eens op volgende sites.

Drop Caps: [**thibs.menloschool.org/~alf/stuff/fonts/**]
The dingbatpages: [**www.dingbatpages.com**]
Fonts & Things: [**www.fontsnthings.com**]

Op de website van de University of Oregon [**babel.uoregon.edu/yamada/ fonts.htm**] staat een massa collecties lettertypes voor specifieke talen. Hier vind je lettertypes voor Esperanto, Grieks, Tjechisch en Tamil.

In het rariteitencabinet horen tot slot ook de fonts thuis die bedoeld zijn voor talen die niet eens bestaan. Wat dacht je van Romulan[**babel.uoregon.edu/yamada/fonts/romulan.html**], het schrift van de ruimtewezens Vulcans? Er zijn ook verschillende Tolkien-fonts [**babel.uoregon.edu/yamada/fonts/tolkien.html**] die geïnspireerd werden op de karakters in The Lord of the Rings. Taalwetenschapper Mark Okrand bedacht zelfs een eigen taal voor Klingons, de ruimtewezens uit de sciencefiction serie StarTrek, die uiteraard hun eigen lettertekens gebruiken: Klingon of Klinzhai [**babel.uoregon.edu/yamada/ fonts/klingon.html**].

Schrijf brieven in de taal van de Klingons.

Waar vind je de mosterd?

Er is geen gebrek aan sites waar je fonts kan halen. Vooral niet als je TrueType-lettertypes zoekt. Weet je niet waar te beginnen, dan kunnen deze adressen alvast een goede start zijn.

Abstract Fonts: [**www.abstractfonts.com**]
Aquamarine's Fonts Place: [**www.fortunecity.com/skyscraper/binary/542/**]
Devide by Zero: [**fonts.tom7.com**]
1001 free fonts: [**www.1001freefonts.com/index2.html**]
Blambot - Free Comic Fonts: [**www.blambot.com**]
Blue Vinyl Fonts: [**www.reflectdesign.com/bvfonts/index2.html**]
Caffeen Fonts: [**www.swank.ca/caffeen/fonts/**]
Chank Fonts: [**www.chank.com**]
Desktop Themes,Fonts and DingBats: [**www.vikimouse.com/fonts/index.htm**]
Famous Fonts 2 @ The Elite Entertainment Network: [**www.smackbomb.com/famousfonts/**]
FontFace: [**www.fontface.com**]
Fontfreak: [**www.fontfreak.com**]
Font Paradise: [**www.fontparadise.com/index.asp**]
Fontalicious: [**www.fontalious.com**]
Free Handwriting Fonts: [**handwritingfonts.virtualave.net**]
BarClaey - Fontastia International: [**titan.glo.be/%7Egd33771/fontlink.html**]
Iconian Fonts: [**www.iconian.com**]
3D Cafe's Fonts: [**www.3dcafe.com/asp/fonts.asp**]
LetterPerfect Fonts: [**www.letterspace.com/LETTERPERFECT_FONTS/index.htm**]
My Fonts: [**www.myfonts.com**]
Jules'Designs: [**www.julesdesigns.com**]

Over de schreef gaan

Wil je professioneel met lettertypes op je eigen computer leren werken, dan is een mini-cursus boekdrukkunst onvermijdelijk. Om te beginnen: in de traditionele typografie is er een wezenlijk verschil tussen fonts en lettertypes. Een lettertype was toen een gietvorm, en dus de unieke combinatie van een letterfamilie (zoals Helvetica of Gill Sans), en een stijl (romein (of: gewoon, recht), cursief, vet, vetcursief). Voor de oude typografen is een font dan de verzameling tekens en corpsen waaruit een lettertype is opgebouwd. Voor elk font (10-punts, 14-punts en 18-punts Helvetica) was een nieuwe gietvorm nodig. Sinds de uitvinding van de desktop publishing (of: *DTP*) zijn de termen font en lettertype synoniemen geworden.

De primaire onderdelen van een teken.

Als we een teken in detail analyseren, dan kan je het in een zestal stukjes hakken:

- **Stok:** Het gedeelte van een teken dat boven de kleine letter uitsteekt.
- **Bol:** Het ronde deel van tekens zoals bij d p en o.
- **Staart:** Het gedeelte van een teken onder de basislijn.
- **Basislijn:** De denkbeeldige lijn waarop een teken staat.
- **Schreef:** Het versierend streepje dat aan de uiteinde van een teken is toegevoegd. Schreven helpen onze ogen om op één horizontale regel te blijven. Een letterteken waarbij zulke dwarsstreepjes staan (bijvoorbeeld Times), noemen we een schreeflettertype of een 'serif' lettertype. Een lettertype zonder dwarsstreepjes zoals Arial noemen we een schreefloos lettertype of een 'sans serif' lettertype.
- **Corps:** Dat is de grootte van een letter, verticaal gemeten. Dit wordt gemeten van de onderkant van de staart (bijvoorbeeld de stok van de 'j') tot de bovenkant van de stok (bijvoorbeeld de stok van de 'b').

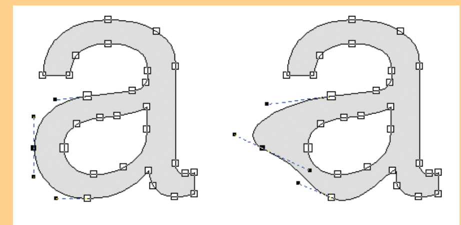
Letterzetters gebruiken een gietvorm per letter, maar hoe kunnen computers nu (digitale) letters bij elkaar houden en van elkaar onderscheiden? Er zijn twee grote groepen digitale letters: omtrekfonts en bitmapfonts.

De eerste groep, *bitmaps*, zijn niet meer van deze tijd. In hun fontbeschrijving staat van ieder karakter in iedere corpsgrootte de precieze schikking van de pixels. Als je zulke bitmaptekens schaalt (vergroot of verkleint, dus), krijg je meestal hoekige, lelijke karakters, heel herkenbaar voor stokoude computers. Bitmaps vereisen meer geheugenruimte omdat elke grootte een afzonderlijke beschrijving heeft. Ze zijn ook resolutie-afhankelijk. Het systeem was in lang vervlogen tijden wel vrij snel en goed, omdat beeldschermen alleen bitmapped-informatie begrijpen, dus de tussenstap waarin een lettertype naar een bitmap omgezet moest worden, viel weg bij bitmapfonts.

Stroked-fonts zijn een verhaal apart. De eerste versies van Microsoft Windows hadden het lastig om grote letters weer te geven. De vorm van grote letters werd min of meer nagebootst door lijnen op het beeldscherm te tekenen. Dat was allesbehalve What You See Is What You Get (*Wysiwyg*).

Veel interessanter zijn de omtrek- of outline-fonts. Op basis van wiskundige formules worden de tekens beschreven: hun verhouding, de omtrek van de bogen, stokjes en staartjes. In tegenstelling tot een bitmapfont, heeft een omtrekfont geen afzonderlijke beschrijving nodig voor ieder corps. De computer en de printer kunnen aan de hand van de fontbeschrijving tekens maken op iedere gewenste grootte. Ze zijn resolutie-onafhankelijk. Omdat computerschermen alleen bitmaps tonen, moet een omtreklettertype wel eerst omgezet worden naar een bitmap van de gewenste grootte. We noemen dat proces 'rasteren'. De categorie omtrekfonts kan je in twee groepen of formaten verdelen: PostScript- en TrueType-fonts.

PostScript is een door Adobe ontwikkelde programmeertaal die hoogwaardige lettertypen oplevert voor PostScript-printers (laserprinters, zeg maar). Die fonts zijn schaalbaar op iedere grootte en 'hinted', dat wil zeggen dat het model automatisch wordt aangepast aan de corpsgrootte en de afdrukkwaliteit van de printer. Er zijn drie types PostScript-fonts: Type 1, Type 2, en Type 3. Dat laatste wordt ook wel MultipleMaster-font genoemd. Details zouden ons veel te ver leiden.

TrueType-lettertypes vind je op zowat alle Windows-pc's en zijn lettertekens die voortvloeien uit de samenwerking tussen Apple en Microsoft. TrueTypes hebben in de loop der tijd bij ontwerpers een kwalijke naam gekregen. Dat komt o.a. omdat er veel slechte TrueType-fonts in omloop zijn. Iedereen kent de cd's waarop duizenden fonts voor een handvol euro's te koop zijn. Een TrueType laat zich gemakkelijk voor het beeldscherm optimaliseren, waardoor ze er bijna altijd scherp uit zien. Als je TrueTypes op een laserprinter wil afdrukken, moet het printerbesturingsprogramma wel een aantal technische acrobatentoeren uithalen. Dat levert langere afdruktijden op, en soms zit je printer dan ook verlegen om geheugen.

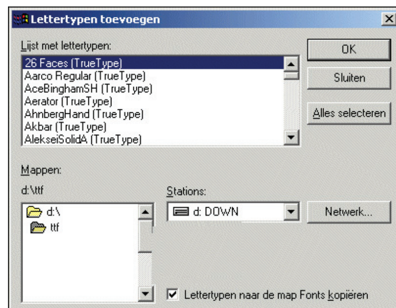
Letters installeren

Lettertype	Bestandsnaam
Frutiger 45 Light	Ftl____.TTF
Frutiger 46 Light Italic	Ftli____.TTF
Frutiger 55 Roman	Ftr____.TTF
Frutiger 56 Italic	Fti____.TTF
Frutiger 65 Bold	Ftb____.TTF
Frutiger 66 Bold Italic	Ftbi____.TTF
Frutiger 75 Black	Ftbl____.TTF
Frutiger 76 Black Italic	Ftbli___.TTF
Frutiger 95 Ultra Black	Ftubl___.TTF

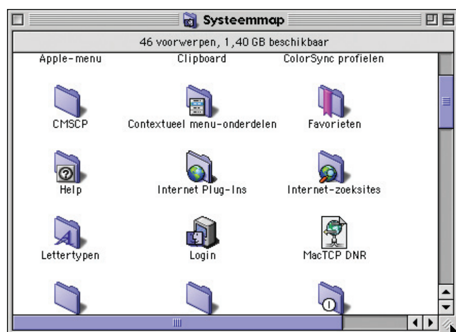
Windows verzamelt alle lettertypes in een afzonderlijke map (C:\Windows\ Fonts). Lettertypes die daar terecht komen, worden automatisch actief in zowat alle programma's. Je kan de lettertypes vanuit de map altijd ook op een diskette of cd kopiëren, als je een back-up wil bijvoorbeeld. Als je een nieuw lettertype wil installeren, doe je dat via de speciale installatie-wizard voor fonts. In **Start - Instellingen - Configuratiescherm** dubbelklik je op **Lettertypen**, zodat het fontvenster zichtbaar wordt. In Windows XP kies je in het configuratiescherm voor de categorie **Vormgeving en thema's**, en klik je links bij **Zie ook** op **Lettertypen**.

Je selecteert nu in het menu **Bestand** de optie **Nieuw lettertype installeren**. Daarna duid je aan waar het fontbestand staat dat je wil installeren. Selecteer het font

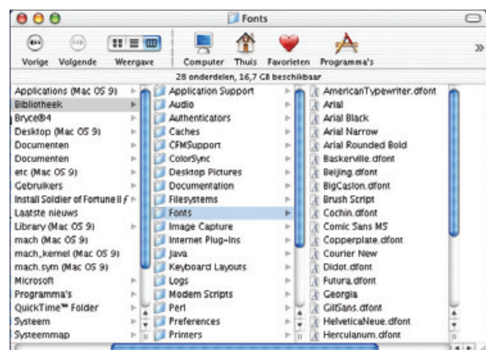

en klik op **OK**. Als je nu een tekstverwerker opent, zal het nieuwe lettertype tussen de andere lettertypes staan.

Om lettertekens op een Mac te installeren, maken we een onderscheid tussen het Classic-besturingssysteem en Mac OS X.

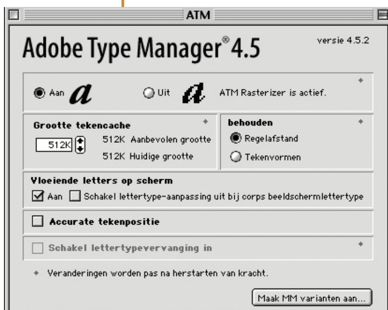
Tot Mac OS 9.2 worden Mac-letters eenvoudig in de Systeemmap bewaard in de map **Lettertypes**. Sleep het gewenste lettertype daarin en klaar is Kees.

Vanaf Mac OS 10 doe je ongeveer hetzelfde. Je sleept ze gewoon naar de map **Fonts** in de map **Bibliotheek** op de Mac OS X-schijf.

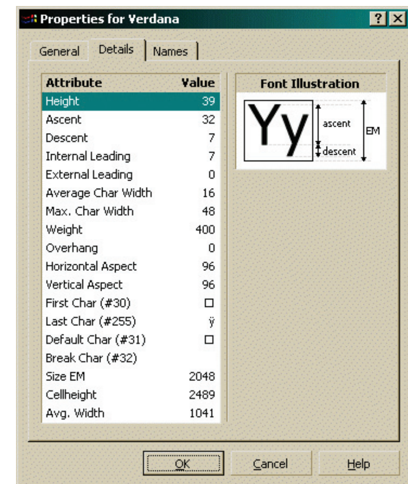
Hulpprogramma's voor je fonts

Overdrijf nooit met het installeren van fonts. Ze worden bij de opstart in je systeem geladen en als je te gulzig bent, zullen ze het systeem vertragen. Daarom zal de doorgewinterde *DTP*'er gebruik maken van een fontmanager, zoals bijvoorbeeld Suitcase [**www.extensis. com**]. De professionele ontwerper beheert daarmee zijn uitgebreide fontcollectie en maakt fontsets aan die gekoppeld worden aan het project waarmee hij bezig is. Suitcase bestaat zowel voor Windows als voor Mac.
Een prachtige fontmanager is Adobe Type Manager (ATM), die jouw PostScript- en TrueType-fonts eveneens in sets categoriseert, zodat je alleen die fonts activeert waarmee je werkelijk aan de slag wil gaan. Met ATM kan je eveneens een preview krijgen van de gewenste lettertypes. Zowel voor Windows als voor Mac bestaat er een gratis light-versie [**www.adobe.com/ products/atmlight**]. Die versie beschikt uiteraard over minder mogelijkheden, maar ze zorgt er wel voor dat je PostScript-lettertekens niet gekarteld op je scherm verschijnen en dat ze haarscherp worden afgedrukt. Met ATM-Light zal je PostScript-fonts probleemloos op een niet-PostScript printer kunnen gebruiken.

FontExpert 2002 (versie 4.0), een *shareware*-programma van Proxima Software [**www. proximasoftware.com**], is ook best interessant om je fonts te beheren. Je beheert en je bekijkt je lettercollectie, zelfs als de fonts nog niet geïnstalleerd zijn. Bovendien kan je rechtstreeks fontproblemen oplossen met de hulp van de ingebouwde 'Dr. Fontson'.
FontAgent [**www.insidersoftware.com**] is dan weer software die beschadigde fontbestanden herstelt, en problemen met gedupliceerde fonts verhelpt. Bovendien reorganiseert het programmaatje een wanordelijke fontcollectie tot een overzichtelijk geordend geheel. FontAgent bestaat in een pc- en een Mac-versie.
TransType [**www.font.to**] is een universele fontconverter. Die doet er slechts enkele seconden over om een PostScript-font om te zetten naar TrueType. De converter werkt zowel op Mac als op pc.

Een ander type hulpprogramma's zijn de 'Character viewers'. Weet je niet meer welke toetsencombinatie nodig is om een of ander speciaal letterteken op te roepen? Alle Character viewers zijn freeware: Character Map Pro [**www.rocketdownload.com/ Details/Misc/5098.htm**], Font Character Locator [**www.headthirst.com**], Font Viewer [**www.webattack. com/ get/ amfontviewer.shtml**], IC Font [**www. iridis.com/dsabljic/**] of Symbol Selector [**www.rkssoftware.com**].

DE STRIJD OM DE STANDAARD

Aanvankelijk moesten de printerfabrikanten hoge royalties betalen aan Adobe om de PostScript-taal in hun printers te gebruiken. Daarbij hield Adobe de technologie om fonts met zogenaamde 'hints' te maken, geheim. Een 'gehint' font bevat extra informatie die ervoor zorgt dat een laserprinter het font gelijkmatig afdrukt. Heel wat fontfabrikanten zoals Linotype, Agfa en Monotype waren door de geheimdoenerij niet in staat om fonts van vergelijkbare kwaliteit aan te maken. Er kwam zo veel tegenwind, dat Apple en Microsoft besloten om een andere beschrijvingstaal voor lettertypes te ondersteunen. Dat werd True-Image. Adobe voelde nattigheid en gaf daarop haar hint-technologie vrij, en verlaagde de royalties voor PostScript. PostScript bleef zo de standaard in de grafische industrie en True-Image werd een flop, toch zijn de bijbehorende TrueType-lettertypen erg populair geworden bij de 'gewone' gebruikers.

Krijg je een punthoofd van pixels?

Lettertypes printen op papier is één ding, lettertypes op een webpagina gebruiken is een ander paar mouwen. Als je wel 'ns een webtekst publiceert, weet je dat de verschillen tussen Macintosh en pc gegarandeerd problemen met lettergroottes opleveren. Een webpagina gemaakt op een Mac en afgebeeld op een Windows-pc, toont de lettertjes sterk uitvergroot, en vice versa: een pc-webpagina ziet er onleesbaar klein uit op een Mac. Het Wysinwog-fenomeen (What You See Is Not What Others Get) verklaart alles. Computers hebben geen problemen met het interpreteren van de grootte van afbeeldingen: alles wordt uitgedrukt in pixels, en computers kunnen die uitstekend tellen. Met lettergroottes hebben ze meer last, omdat die meestal uitgedrukt wordt in 'punten', een typografische maat. Nu, een computer heeft er geen flauw idee van hoe groot zo'n 'punt' op je scherm afgebeeld zal worden. De software (Word, bijvoorbeeld) zal zich baseren op 'veronderstellingen' die per computerplatform (Apple / pc) verschillen. De programma's op een Macintosh gaan ervan uit dat de schermresolutie altijd 72 dpi (dots of pixels per inch) is. Maar een pc die ingesteld is op Small Fonts veronderstelt een scherm*resolutie* van 96 dpi. Een letterteken van 1 inch hoog, wordt op een Mac 72 pixels hoog, en op een pc 96 pixels, 33 % groter!
Letterzifterij denk je? Kijk even mee naar de schermafdrukken van hetzelfde html-tekstbestand. Het is een tabel van één cel van 100 pixels breed. Een Macintosh-browser kiest het lettertype Times, de Windows-browser opteert voor het daarop gelijkende: Times New Roman. In de *html*-code werd een fontgrootte van 12 punten opgegeven. De pc en de Mac vertalen de fysieke puntgrootte duidelijk elk op hun manier naar pixels.

This passage shows the relative sizes of default (size=3) text on different computers using the browser's default (12-point) font setting

Macintosh 72dpi

This passage shows the relative sizes of default (size=3) text on different computers using the browser's default (12-point) font setting

PC-Small 96 dpi

What the f...?

Dit is een stukje voor Clickx-magazine. Even kijken of ze dit font herkennen.

Na een tijdje krijg je een massa fonts bij elkaar geïnstalleerd. Voor een ongeoefend oog lijken die fonts vaak op elkaar. Of misschien ontdek je op een dag een bepaald lettertype in een papieren publicatie waarvan je de herkomst en de naam wil kennen. In dat geval biedt 'What the font' van MyFonts.com een soort identificatieservice. Je stuurt een jpg-afbeelding van het lettertype met een *upload*-functie naar [**www.myfonts.com/WhatTheFont/**].

Via een soort zoekmachine wordt dan gezocht om welk lettertype het gaat. We namen de proef op de som en stuurden een streepje tekst op als .jpg-afbeelding (een ingescande tekst bijvoorbeeld). WhatTheFont vond 169 vergelijkbare fonts voor het beeld. Dat is natuurlijk onzin. Er waren voorstellen bij die in de verste verte niet leken op de brontekst. Bovendien was het juiste font (Quadrat Italic) niet eens een van de 169 suggesties. Zo zie je dat zelfs font-experts durven ketteren, zeker als het om elektronische 'connaisseurs' gaat.

— Dirk Schoofs —

LetterTypeTips

Ga sober om met typografie, dat is het motto van elke vormgever. Maar we verzamelden nog veel meer tips in verband met lettertypes.

1. Vermijd kunstmatige stijlen als arcering en omtrekken. Plaats evenmin tekst over een grijsgearceerde achtergrond. Tekst is het best leesbaar op een duidelijk te onderscheiden, effen achtergrond.

2. Gebruik echte aanhalingstekens: die zijn gebogen en zien er uit als 66 voor openende aanhalingstekens, en 99 voor gesloten aanhalingstekens. De rechte aanhalingstekens van een schrijfmachine worden alleen gebruikt om Engelse inches (') en (") aan te duiden.

"Dit wel."
"Dit niet."

3. Gebruik slechts één spatie na een interpunctieteken, geen twee. Je hebt het in de dactylo-klas destijds misschien anders geleerd, maar alles is anders in het pc-tijdperk.

4. Vermijd splitsingen. Het leest vlotter, maar nadeel: je verliest er veel (kostbare) plaats door. Dat is de reden waarom Clickx wel splitst. Als woorden tussen twee lettergrepen afgebroken worden, let er dan wel op dat dat in de volgende regel niet opnieuw gebeurt.

5. Maak symbolen zoals ®©™ kleiner. Maak die tekens enkele punten kleiner en zet ze hoger op de verticale as, zodat de bovenkant gelijk komt met de rest van de tekst.

6. Gebruik een goede interlinie. Voor een gewone, platte tekst wordt een interlinie van 20 procent van de corpsgrootte gehanteerd. Voor een 10-punts tekst kan je een interlinie van 2 punten gebruiken, zodat er een afstand is van 12 punten tussen de ene basislijnen en de andere.

VAKTAAL

Bitmap: Een afbeelding die opgebouwd is uit pixels (beeldpuntjes). Elke puntje bevat een waarde voor rood, groen en blauw.

DTP: Desktop publishing. De grafische opmaak en lay-out van brieven, brochures, boeken, enzovoort aan de hand van speciale programma's die tekst en beeld samen kunnen verwerken. Je vindt een test van DTP-software elders in dit nummer.

Resolutie: De kwaliteit en scherpte van een beeld, een foto of een afdruk. Wordt uitgedrukt in dots per inch (dpi).

Shareware: Software die je kan downloaden van het internet en die je gedurende een bepaalde periode gratis mag uitproberen. Als je nadien nog verder wil werken, moet je het pakketje kopen.

Uploaden: Een bestand naar een andere computer versturen via een netwerk of een modem-verbinding. Als je downloadt, haal je een bestand uit een andere computer binnen op de jouwe.

Wysiwyg: What You See Is What You Get. Een Wysiwyg-programma toont je op het scherm precies hoe je document eruit zal zien als je het print. Tegenwoordig zijn de meeste tekstverwerkers van het Wysiwyg-type: ze tonen alle lettertypes zoals ze er geprint zullen uitzien.